

G	P	S	05
---	---	---	----

Grazer Linguistische Monographien / GLM
hrsgg. von Dieter W. Halwachs
Karl-Franzens-Universität Graz
treffpunkt sprachen
Forschungsbereich Plurilingualismus
Johann-Fux-Gasse 30
8010 Graz / Austria

<http://glm.uni-graz.at>

© by the authors

translation: Aysel Çelik Dinçer & Şevket Özdemir
layout: Marcus Wiesner

ISBN 978-3-901600-48-7

NIEN ■■■
KULTUR ■■■

Zeynep Arslan (ed.)

Zazaca – Dünü, Bugünü ve Yarını

Yok olma tehlikesi altında olan
bir dilin yaşatılması, geliştirilmesi
ve standartlaşması

İçerik

Önsöz	7
Giriş	9

Zazaca – Hayatta Kalma ve Standartlaşma

Mesut Keskin

Zazaca Dilinde Lehçeler Üstü bir Yazı Dili

Standartlaşması için Gösterilen Çabalar	17
---	----

Gohar Hakobian

Talişçe ve Zazacada Sözlüksel Benzerlikler	31
--	----

Jaffer Sheyholislami

Irak Kürdistanı'nda Dil Statüsü ve Parti Politikaları:

Badini ve Hewrami Değişiklerinin Durumu	53
---	----

Duygusal Kalıtım ve Diaspora – Dil Hafızasına Etkileri

Filiz Çelik

1937–1938 Dersim Katliamı ve Dersimlilerin Anadilleri:

Kuşaklararası Travmanın Etkisi olarak Anadil Yitiminin Sonuçları	73
--	----

Maria Six-Hohenbalken

Kurmanci, Zazaca ve Hafızada Kalan Tertele:

Anahtar ve Katalizör olarak Dil	89
---------------------------------------	----

Katharina Brizić

Dil, Görülebilirlik ve İma: Avusturya'da Zazaca	105
---	-----

İki – ve Çokdilli Öğrenimin Eğitim Sistemine Etkileri ve Seçenekler

İnci Dirim

İki – ve Çokdilli Eğitim 123

Aidiyet ve Kimliğe İlişkin Mevcut Durum

Thomas Schmidinger

Ordu ve Donanmasız bir Dil:

21. yüzyıl'da Zazaca Üzerine bir Tartışma 137

Zeynep Arslan

Kızılbaş Zaza Alevileri'ne Öznel Bakış

..... 143

Yazarlar 162

Önsöz

Zazaca, Hint-Avrupa dil ailesinin İran dillerinin Kuzeybatı koluna bağlı bir dildir. Son yıllarda ‘Zazaca’ adı bilim insanları ve aktivistler tarafından yaygın olarak kabul görmüştür. Kırmancki, Dımilki veya Kırdki olarak da bilinen Zazaca Türkiye’nin batısında ki şehirlerde ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde konuşulmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın son on yılında Avrupa’ya işçi göçüne Zazaca konuşucular da dahil olmuştur.

Bu kitap, UNESCO’nun 2009/2010 *Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlasında* tehlike altındaki diller arasında gösterilen bir dilin yeniden canlandırılması için bilinç geliştirmeyi amaçlamaktadır. Zaza dilini yeniden canlandırmak amacıyla Avusturya, Almanya, İsviçre ve Türkiye’de bazı adımlar atılmıştır. Aktivistler üniversitede eğitim ve araştırma, ilkökul ve yetişkin eğitim kurumları, sanatsal gösteriler (müzik, tiyatro), dergiler, çocuk kitapları, radyo programları ve internet portalları gibi farklı araçlar kullandılar. Ancak dil günlük yaşamda sürekli kullanılmadığı için yaşlı kişiler arasında bile akıcı bir şekilde konuşulmamaktadır. Konuşucular gerekli pratiği yapamamakta ve Zazaca konuştuğlarında Türkçe sözcük ve deyimleri kullanmadan konuşmaya çalıştıklarında çok çaba harcamak zorunda kalmaktadırlar. 18 Aralık 2015 tarihinde UNESCO-Avusturya yardımıyla Viyana Zazaca Dil Akademisi’nin bünyesinde, *Zazaca-Dünü, Bugünü ve Yarını. Tehlike altındaki bir dilin yaşatılması ve standardize edilmesi* adıyla Viyana’da düzenlediğim ve bu kitabın da temel aldığı konferans, Zazacanın daha çok sembolik ve simgesel işlevde kullanıldığını göstermektedir. Zaza dili konferansında sadece İngilizce, Almanca ve Türkçe kullanılmıştır. Sempozyum Zazacanın akademik açıdan standartlaşmasıyla ilgili önemli tartışmalarla sonuçlanmıştır. Ayrıca sempozyum Zazacanın günlük yaşamda kullanımının canlandırılmasına acilen ihtiyaç duyulduğu konusunda farkındalık geliştirmiştir.

Bu derleme makaleler dilin sürekliliği için olasılıkları ve çerçeveyi değerlendirilmekte ve gelecek için olası seçenekleri sunmaktadır. Dilbilimciler, hala dilin standartlaşmasını şiddetle tartışmaya devam etmektedir. Zazaca birkaç lehçeye sahip olmakla birlikte bilim insanlarının dil standardizasyonunun politik boyutunu düşünmemelerinden dolayı standartlaşma sorunu güncelliğini korumaktadır.

Viyana’da gerçekleştirilen ilk bilimsel Zazaca Konferansı’nda sunulan bu bilimsel makaleleri derlememde beni destekleyen Dieter Halwachs’a teşekkür etmek istiyorum. Dieter Halwachs ve onun aracılığıyla Marcus Wiesner’le tanıştığım için çok şanslıyım. Makalelerin İngilizceden Türkçeye çevirisinde ve yazı düzeltisinde özenle çalışan ve emek veren Aysel Çelik Dinçer ve Şevket Özdemir’e sonsuz müteşekkirim. Serpil Güngör ve Kenan Esmer’e, sunmuş oldukları destekten ötürü sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, önemli çözümlerinde bulunan tüm katılımcılara minnettarım. Umarım bu proje, Zaza dili ve dünyasının canlı kalması için yapılacak sonraki çalışmalara katkıda bulunur.

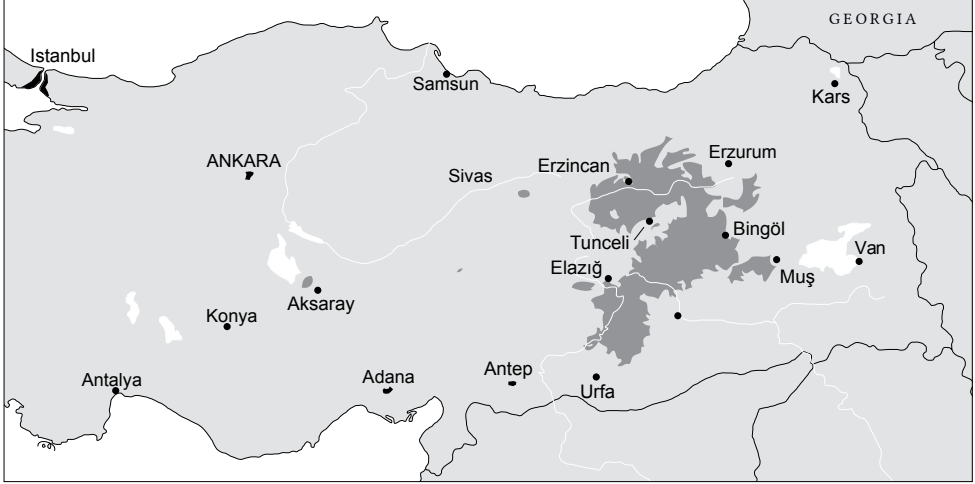
Giriş

Zazaca konuşucularının sayısı üç ile altı milyon arasında değişmektedir. Bazı araştırmacılar Almanya’da yaklaşık 150.000 olmak üzere ortalama 300.000 Zazaca konuşucusunun Avrupa diasporasında yaşamakta olduğunu tahmin etmektedir.¹ Zazaca konuşucuları toplu ve coğrafik olarak bütünlük gösteren bir alandan gelmektedir. Dilbilimci Mesut Keskin şöyle demektedir: “Zazaca (Z.A.) çoğunlukla Dersim² (Tunceli), Bingöl, Elazığ, Doğu Erzincan ve Kuzey Diyarbakır’da konuşulmaktadır. Ayrıca Koçgiri ve Karabel olarak bilinen Doğu Sivas’ın Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği, Hafik bölgelerinde, Tokat’ın Almus, Gümüşhane’nin Kelkit ve Şiran, Muş’un Varto, Erzurum’un Hınıs, Tekman, Çat ve Aşkale, Adıyaman’ın Gerger, Urfa’nın Siverek, Malatya’nın Pötürge ve Arapkir bölgelerinde de konuşulmaktadır.

Ayrıca Baykan (Siirt), Mutki (Bitlis), Sarız (Kayseri), Aksaray, Selim (Kars) ve Ardahan’ın Göle ilçesinde dışa kapalı yerleşim bölgeleri bulunmaktadır. Bu bölgeye komşu olan yerlerde çoğunlukla Kürtçe (Kurmanci) ve Türkçe konuşulmaktadır.³ İlk zamanlarda bu bölgede konuşulan temel diller Ermenice ve kısmen de Asurca’ydı.” Koçgiri, Dersim, Erzincan, Kuzey Bingöl, Varto, Hınıs, Tekman, Çat, Sarız, Göle, Selim gibi kuzeyde bulunan Zaza yerleşim alanları Kızılbaş-Alevi inancına mensup Zazaların yaşadığı bölgelerdir. Bununla birlikte, Güney Zaza yerleşim alanları Sünni inancına mensup Zazaların yaşadığı yerlerdir.⁴ Elazığ, Bingöl Merkez, Genç, Solhan, Hani, Kulp, Lice, Ergani, Dicle, Eğil, Silvan, Hazro, Mutki ve Baykan bölgelerinde yaşayan Sünni Zazalar

-
- 1 Asatrian, Garnik. 1995. Dimli. Enzyklopädie Iranica içinde. <http://www.iranicaonline.org/articles/dimli> (son erişim tarihi: 03.04.2017) ve Keskin, Mesut: Aufsatz „Zazaki“. Zazaki.de. <http://www.zazaki.de/deutsch/aufsaezte/Keskin-Zazaki.pdf> (son erişim tarihi: 31.10.2016).
 - 2 Dersim kadim bölgesi (Kadim Dersim) Doğu Anadolu’da Tunceli ilini (Zazaki: Mamekiye), Elazığ, Bingöl, Sivas, Varto ve Erzurum’un bazı bölgelerini kapsamaktadır. Türkçe: Dersim, Ermenice: Տըրսիմ/Դըրսիմ Tersim, Kurmanci: Dêrsim, Zazaca: Dêsim. Bu çalışmada Dersim adı bu bağlamda kullanıldı.
 - 3 Aslı: “Geografisch zeigt sich das Zaza-Sprachgebiet relativ kompakt. Am häufigsten wird sie im Zentralgebiet von Dersim (Tunceli), Bingöl, Elazığ, im Osten Erzincans und Norden Diyarbakirs gesprochen. Im Gebiet des Ostens von Sivas, bekannt als Koçgiri und Karabel, wird in den Bezirken von Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı, Divriği, Hafik und zu Tokat gehörende Almus, Kelkit und Şiran zu Gümüşhane, Varto zu Muş, Hınıs, Tekman, Çat und Aşkale zu Erzurum, zu Adıyaman gehörende Gerger, Siverek zu Urfa, Pötürge und Arapkir zu Malatya, gesprochen. Des Weiteren befinden sich in den Enklaven von Baykan (Siirt), Mutki (Bitlis), Sarız (Kayseri), Aksaray, Selim (Kars) und zu Ardahan gehörende Göle ebenfalls Zazas. Die benachbarten Sprachen dieser Siedlungsgebiete sind überwiegend Kurdisch (Kurmanci) und Türkisch. Früher wurde fast im ganzen Sprachgebiet auch Armenisch, teilweise auch Syrisch gesprochen” (çeviri Z.A.). bkz.: Keskin: Zazaki.de.
 - 4 Arslan, Zeynep (2016): Eine religiöse Ethnie mit Multi-Identitäten. Die Europäisch-Anatolischen AlevitInnen auf dem Weg zur Institutionalisierung ihres Glaubenssystems. LIT. Viyana; Aslan, Şükrü (ed.). 2010. *Herkesin Bildiği Sır: Dersim - Tarih, Toplum, Ekonomi, Dil ve Kültür. İletişim Yayınları. İstanbul*; Keskin: Zazaki.de.

■ Zazaca konuşulan bölgeler

Sünni mezhebinin Şafi koluna mensupken, Maden'in bir kısmı, Çermik, Çüngüş, Siverek, Gerger ve Aksaray aynı mezhebin Hanefi kolundandır.⁵ Bu nedenle, Kuzey Zaza bölgesinde yaşayan Zazaların yaklaşık yüzde ellisi Alevi, yüzde ellisi de Sünni inancına (Hanefi ve Şafi) mensuptur ve Güney Zaza bölgesinde yaşamaktadır.

Zazaca üzerine çalışmalar Jost Gippert, Ludwig Paul, Mesut Keskin, Agnes Korn ve Heiner Eichner gibi dilbilimci, İranolog ve Kürdologlar tarafından yapılmaktadır.

İlk olarak Zazaca Avrupa diasporasında Kürt veya Alevi göçmen kurumlarında öğretilirdi. Şu anda Zazaca Avusturya'da devlet destekli, yetişkin eğitimi merkezlerinde (*Volkshochschulen*) öğrencilere ve yetişkinlere öğretilmektedir. Yeterli ilgi olduğu takdirde, Zazaca okul çağındaki çocuklara da öğretilmektedir. Avrupa diasporasındaki demokratik çevreler Zaza dilinde radyo programları, çocuk kitapları ve diğer yayımları internet üzerinden veya basılı olarak desteklemektedir.

Dile karşı ilk ilgiyi Dersimli birkaç müzisyen ve söz yazarı göstermiştir. Bu kişiler Türkiye'den ayrılmaya zorlanmış ve 1980 askeri darbesinden sonra Almanya'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Sürgünde kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini özgürce yaşayabilmiş ve kökenlerini bulabilmişlerdir. Ortaya çıkan Kürt hareketlerinin politik dinamikleriyle de tanışmışlardır. Kültürel kökenleriyle ilgili ilk çalışmaları Almanca dilinde yazmışlardır. Bu söz yazarları ve müzisyenler ülkelerine dönebildiklerinde, Dersim'in dilsel ve geleneksel müzik arşivlerini geliştirmeye başladılar. Bütün şarkılar (Zazaca: Klam) ve ağıtlar (Zazaca: Şüare, Şine) sadece sözlü olarak aktarılmıştı. Bu yüzden, bu kلامları kaydettiler ve konserler verdiler, müzik albümleri yaptılar. 1990'ların ortalarından itibaren Mikail ve Ahmet

5 Keskin: Zazaki.de.

Aslan, Nilüfer Akbal gibi Dersimli müzisyenler tarafından Zazaca halk müzikleri yayınlanmaya ve popülerleşmeye başladı. Müzikle Zazacanın yeniden keşfi daha genç kuşaklar arasında da büyük ilgi uyandırmıştır. Ancak dili öğrenme heyecanı kimlik oluşumunu etkilemesine rağmen, bu heyecan devam etmemektedir.

Son yıllarda bu ilgi daha da ileriye taşınmış ve bilim insanları Zazaca üzerine daha fazla odaklanmışlardır. Avrupa diasporasındaki birçok Zazaca konuşucusu Alevi inancına sahiptir. Dersim'in Alevi inancı Zazacaya sıkıca bağlıdır. Kimlik ve aidiyet konusunda gideceği yolu kaybeden inanç ve dil bir şekilde birbirini destekler görünmektedir. Dini ritüeller ve uygulamalar göç ve sürgünlerden önceki zamanlarda daha çok Zazaca yapılmıştır. Ancak çeşitli asimilasyon politikalarıyla Türkiye devleti Zazacayı yasaklamıştır. Avrupa Birliği ile siyasi dengeleri sağlama girişimleri sebebiyle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Alevi inancını resmi olarak tanımasada Alevi inancının varlığını görmek durumunda kalmıştır. Avrupa diasporasında örgütlenme zemini bulan Aleviler ise gerek dini açıdan gerek dil (Kurmanci ve Zazaca) açısından, yitirilmiş kimlik unsurlarını yeniden keşfetme olanağını bulmuştur.

Dersim'deki Alevilik ile Türkiye'nin batısındaki Alevilik birbirinden farklıdır ve en nihayetinde tartışma sürekliliği Zazaca konuşucularının etnisite ve aidiyet sorununa sapmaktadır. Aleviliğin kendi içindeki etnik farklılıkların yanı sıra, şu ana kadar Zazaca konuşucuları genellikle Kürt olarak görüldü. Ancak son yıllarda, Zazacanın ayrı bir dil olduğu görüşü baskın hale gelmektedir. Etnik aidiyet sorunu geçerliliğini korumakta ve dilin tek başına veya diğer etkenlerin etnik aidiyeti belirtmede etkisinin ne olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır. Zazaca ilk olarak 19. yy'ın sonundan itibaren araştırılmaya başlamıştır ve yapılan araştırmalar dil odaklı incelemeler olmuştur. Bu nedenle, etnik bazdaki kimlik ve aidiyet tartışmaları dil tartışmalarından sonra gelmektedir. Bu kitapta Zazacayı dil olarak kabul eden farklı bilimsel bakış açılarına yer verilmiştir. Dolaylı ve örtük şekilde etnisite ve aidiyet sorunlarına odaklanarak, tehlike altındaki bir dili canlı tutma seçeneklerini araştırmaktadır. Fakat, etnisite ve kimlik de birbiriyle bağlantılı konulardır. Dolayısıyla, çalışmada bu konulardan söz edilerek bu konular kısmen çözümlenmeye çalışılmıştır. Tekli ve çoklu dil kimliklerinin modern unsurlarıyla ilgili sorunlar dil eğitim modelleriyle ilgili konularla birlikte tartışılmaktadır.

Dilbilimci Jaffer Sheyholislami bir dili canlı tutmanın dille duygusal bağlantı kurmakla birlikte dilin araçsal kullanımını da gerektirdiğini belirtmektedir. Bu, dilin resmi olması ve kurumsallaştırılması gerektiği anlamına gelmektedir. Sheyholislami, makalesinde “okullar dil dersleri dışında dili diğer derslerde de öğretim dili olarak kullanmalıdır. Aksi takdirde, dilin canlı kalmasının çok fazla olanağı yoktur” ifadesinin içini doldurmaktadır. Çalışmasında, “doğal dil konuşucuları artık aramızda olmadığına dille duygusal bağların da kaybolacağını” ileri sürmektedir. Sheyholislami, Irak Kürdistan'ında yaşayan Badini ve Hewrami konuşucularını belgeleyerek tehlike altındaki dilleri yeniden canlandırma modeli sunmakta ve tarafların devlet gücünü

kullanarak kendi dillerini canlı tutma çabalarını karşılaştırmaktadır. Şöyle devam etmektedir: “Badiniyi destekleyen en önemli etken Badini konuşucularının KBY’deki (Kürdistan Bölgesel Yönetimi; Z.A.) en güçlü siyasi partilerden biri olan Kürdistan Demokratik Partisiyle (KDP) önemli politik ve dilsel bağlarının olmasıdır.”

Toplumdilbilimci Katharina Brizic anadilin çocuklara öğretilmesinde ailenin sosyo-ekonomik durumunun etkisini araştırmaktadır. Katharina Brizic bu makalesiyle yüksek gelirli ailelerin anadilini/ilk dili çocuklarına aktarmayı çok daha önemsediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, biyografik mülakat görüşmeleri bireye özgü ve dışsal kimlik karmaşalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu makale, öncelikle “bireysel dil deneyimlerinde sosyopolitik konumun güçlü etkisinden” ve “dilnin nitel otobiyografik görüşmelerle nasıl ‘görünür’ hale geldiğinden” söz etmektedir.

Dilbilimde doktora öğrenimini sürdüren Mesut Keskin Zazacanın bütün lehçelerini canlı tutmak için gösterilen çabaları çözümlemektedir. Her değişke var olmak için kendi tarih ve sebebini içinde barındırır. Keskin’e göre, lehçeler bir dilin zenginliği ve çeşitliliğini göstermektedir. Öte yandan Keskin, “en azından Zazacayı canlı tutmak için standart yazı diline ihtiyaç duyulduğuna” dikkat çekmektedir. Yine aynı alanda doktora öğrenimini sürdüren Gohar Hakobian, Zazaca ve Talişi arasında var olan birçok benzerliği ortaya koymaktadır. Hakobian “Zazacanın Kürt lehçeleriyle paylaştığı dilbilimsel özelliklerin (yeri gelmişken bu özellikler çok sayıda değil ve Zazacanın her durumda Farsçanın lehçeleriyle paylaştığı özelliklerden daha az) lehçeyle ilişkili ortak noktalardan ziyade bahsedilen diller arasında yüzyıllık bir geçmişi olan etkileşim ile açıklanabileceğini” savunmaktadır.

Dilbilimci İnci Dirim farklı ülkelerdeki dil eğitim sistemleri konusunu karşılaştırmalı bir çalışma ile ele almaktadır. Dirim çift ya da çokdilli eğitim modellerinde farklı seçeneklerin varlığını ve bu seçeneklerin çokdilli ortamlarda büyüyen ve sayısı giderek artan çocuklar üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Her şeyin ötesinde göçmenler hükümetin politikası ile “tek millet, tek dil, tek devlet” çatısı altında homojen ulusları yaratmada eğitimi kullanma amaçları ile yüzleşmektedir. Bazı örnekler Avusturya, Almanya, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’nce uygulanan çeşitli politikalar üzerinden verilmektedir.

Sosyal ve kültür antropologu Maria Six-Hohenbalken ve psikolog Filiz Çelik Zazaca kimliği, dili, etnisitesi ve azınlık statüsü ile birlikte tarihi bir travmayı ele almaktadır. Sürgün, göç ve diaspora deneyimleri bireylerin kendi çevrelerindeki konularını sorgulatmaktadır. Six-Hohenbalken tarihi travmanın genç nesillere aktarımını betimlemektedir. Bu aktarımda yeni nesil, aileleri ve büyükbaba/büyükannelerinden dinledikleri hikayeler üzerinden yeni durumlarda ortaya çıkan duygusal bir miras oluşturmuştur. Six-Hohenbalken genç nesillerin her şeyden önce ailelerinin kullandığı ve tehlike altındaki dillerinin varlığını sürdürmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Kendisi “yoğun şiddet deneyimlerinin (yarı) resmi anlatılarını oluşturmada dili bilme ve kullanmanın önemini kavramaya” ve bu yeniden keşfişte genç nes-

lin motivasyonlarını betimlemeye yoğunlaşmaktadır. Amacı “1937/38’de gerçekleşen soykırım zulmüne karşı susturma ve reddetmeye yönelik resmi politikaların hatırlanmasında dili edinme ve korumanın yanında dili bilmenin (bireysel) anlamını detaylandırmaktır.” Six-Hohenbalken genç nesiller üzerinde dururken, Filiz Çelik 1937/38 Dersim Katliamı’nın bireysel ve travmatik etkileri ile bu olayın Avrupa’da yaşayan diaspora üyeleri için önemli bir kimlik göstergesi haline gelmesine yönelik daha genel bir yaklaşım geliştirmiştir. Ana sorun, travmanın nesiller üstü aktarımı ve sadece Türkçe konuşmaya zorlanmaktan dolayı yaşanan dil kaybının etkileridir. Her iki makale de kimlik tanımlamaları, dilin rolü, yeni hayat koşullarında yeni konumlara yönelik farklı yaklaşımlar benimsemektedir; birlikte okunduğunda ikisi de soykırım, dil ve kimlik konularında yeni yaklaşımların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Siyaset bilimci Thomas Schmidinger ve şahsım Kürt ulusalcılığının etkileri, Türkiye hükümetinin azınlıklar üzerindeki uygulamaları, diaspora ve uluslararası dinamikler çerçevesinde Zazacayla ilişkili ulusal ve etnik kimlik sorunları için bir çerçeve oluşturmaktayız. Thomas Schmidinger Zazacanın farklı bir dil mi yoksa Kürtçenin bir lehçesi mi olduğu hususunda Kürt ve Zaza aktivistler arasındaki güncel tartışmayı irdelemektedir. Kendi çalışmam Türkiye ve Avrupa diasporasında gözlenen karmaşık kimlik sorunlarıyla paralel olarak Kuzey Dersim’deki Alevi Zazaların kendilerine özgü etnik inançsal konularına yoğunlaşırken, Zazaların etnisitesi ve aidiyet sorunlarına dikkat çekmektedir. Zazaca ve Aleviliğin birbirini desteklediği ve güçlendirdiği gözlenmektedir. Zazacanın günlük yaşamda düzenli olarak kullanılmayışı yüzyıllar boyunca sözlü şekilde aktarımı sağlanan bu dilin tamamen sonlandığı anlamına gelmemektedir. Tarihsel kimlikleri tanımayı reddetme ya da onları bastırma ayrıştırıcı bir çatışmayı teşvik eder ve politik olmayan talepleri siyasallaştırır. Kanaatimce, metropollerde giderek daha fazla insan ortak yaşam alanlarını paylaştığından, tarihi geçmişe sahip dillerin tanınmaması demokratik şekilde bir arada yaşamaları ve ortak saygının oluşturulmasına yeni zorluklar eklemektedir.

Zeynep Arslan

Viyana, 2017